

istraživanjima predmodernih oblika državne organizacije uopće. Ipak, u zborniku više puta istaknut problem partikularnosti perspektiva današnje venecijanistike - odnosno nedostatka šire vizije uslijed specijalističkih istraživanja - osjeća se pomalo i u samoj ovoj publikaciji. Naime, ova opsežna knjiga od nekih 500 stranica ne nudi širu interpretaciju problema mletačke državnosti, nego niz uglavnom vrlo kvalitetnih analiza manjih segmenata tog problema, uglavnom ograničenih geografski i kronološki. Ta partikularnost perspektiva mogla se kompenzirati jednim sintetičkim uvodom ili zaključkom, koji urednici, nažalost, nisu napisali. Također, iz hrvatske perspektive može se primijetiti znakovit nedostatak tematiziranja mletačke vlasti u Dalmaciji (ta tema je, doduše, dotaknuta u nekim priložima, poput onog O'Connell i Ivetića, ali tek usput). Opsežnija analiza mletačke vladavine u Dalmaciji te njena usporedba s ostalim mediteranskim posjedima *Serenissime* čini se ključnim i neizbježnim korakom u razumijevanju *Stato da mar*. Ipak, unatoč spomenutim zamjerkama, ovaj zbornik je nedvojbeno obavežno štivo za sve istraživače političke povijesti Venecije, Jadrana, pa čak i Mediterana, a zbog specifičnosti mletačkog slučaja bit će zanimljiv i svim istraživačima koji se bave europskom institucionalnom poviješću uopće.

Lovro Kunčević

Cronica Jadretina. Venezia - Zara, 1345-1346, prir. **Gherardo Ortalli i Ornella Pittarello**. Venezia: Istituto Veneto di Scienze, Lettere ed Arti, 2014, 167 str.

Istituto Veneto di Scienze, Lettere ed Arti sa sjedištem u Veneciji prestižna je znanstveno-istraživačka ustanova od nacionalne važnosti u Italiji, koja u dvjema zasebnim edicijama ravnomyerno objavljuje priloge iz područja prirodnih, kao i društvenih i humanističkih znanosti. Svoje korijene vuče još od Kraljevskog nacionalnog instituta (*Reale Istituto Nazionale*), koji je početkom 19. stoljeća utemeljio Napoleon po uzoru na *Institut de France*. Nanovo utemeljen pod današnjim imenom od strane austrijskog cara Ferdinanda V. godine 1838, Institut je nakon talijanskog ujedinjenja priznat u istom statusu kao vodeće akademije dotadašnjih međusobno razdvojenih talijanskih zemalja. Time se ova ustanova nametnula i na državnoj razini, iako je težište njene istraživačke djelatnosti ostalo na povijesti Venecije i krajeva pod ranijom mletačkom upravom. Važan doprinos u tom pravcu predstavlja i ovo izdanje kronike jedne neuspješne zadarske pobune protiv mletačkih vlasti u prvoj polovici 14. stoljeća.

Cronica Jadretina bavi se zbivanjima iz 1345-1346, kada su mletačke snage nakon jednogodišnje opsade uspjele skrsiti još jednu u nizu zadarskih pobuna, svladavši prethodno u otvorenoj bici nedovoljno pripremljenu vojsku ugarsko-hrvatskog kralja Ludovika I. Anžuskog, s čijom su pomoći Zadranu računali. Ovaj je događaj privukao pažnju dvojice anonimnih kroničara i suvremenika, koji su ga zasebno razmotrili sa stajališta obje sukobljene strane, pa su tako nastale i dvije zasebne kronike, *Obsidio Jadrensis* i *Cronica Jadretina*.

Obsidio Jadrensis predstavlja pogled branitelja i protivnika mletačke vlasti, a objavljena je još 1666. godine u znamenitome djelu Ivana Lučića *De regno Dalmatiae et Croatiae libri sex*. Uslijedila su novija izdanja, pri čemu je izabrane ulomke s hrvatskim prijevodom objavio Veljko Gortan u prvom svesku poznate edicije *Hrvatski latinisti*. Tom tekstu nasuprot stoji *Cronica Jadretina*,

zastupajući mletačku stranu priče o borbi protiv vjerolomnoga grada koji je po tko zna koji put zamario preuzete obveze i pogazio svoja obećanja, pa se oružjem digao protiv blage vlasti pod okriljem Sv. Marka i pritom još potražio potporu kod moćnog stranog vladara koji nije ni krio svoje ambicije na račun Mletačke Republike. Ovim su suvremeni istraživači dobili možda jedinstvenu priliku da izravno usporede dva posve oprečna pristupa važnom povijesnom događaju, nesumnjivo od velikog utjecaja na zbivanja koja su uslijedila svega desetak godina kasnije, vodeći do novog rata između ugarsko-hrvatskog kralja i njegovih saveznika protiv Mlečana, što je završilo privremenim mletačkim izgonom s istočnojadranskih posjeda i Zadarskim mirom 1358. Za to trebamo zahvaliti vještini, trudu i znanju, koje su u priređivanje ovog izdanja zajedno uložili Gherardo Ortalli, profesor *emeritus* srednjovjekovne povijesti sa Sveučilišta Ca' Foscari u Veneciji, i Ornella Pittarello, iskusna paleografkinja i stručnjakinja s polja pravne povijesti, o čijem radu govore priređena izdanja izabranih talijanskih statuta iz 15. i 17. stoljeća, kao i mletačkog priručnika o pomorstvu iz 15. stoljeća.

Njihov zajednički napor okrunjen je pojavom ovog prvog kritičkog izdanja djela *Cronica Jadretina*, pri čemu je, uz latinski izvornik, naveden i usporedan talijanski prijevod, nastao još u 15. stoljeću. Ta činjenica dovoljno govori koliko je tekst ranije bio zanimljiv publici i značajan za mletačke pozicije. Stoga je neobično što je do pravog kritičkog izdanja došlo tek sada, iako je u tom pravcu zabilježen i pokušaj Jacopa Morellija, ravnatelja knjižnice Marciana, koji je još koncem 18. stoljeća objavio na talijanskome spis pod naslovom "Kako se grad Zadar pobunio protiv uprave grada Venecije". Priređivači suvremenog izdanja ocijenili su njegov rad zanimljivim, ali posve nepouzdanim sa stajališta kritičkog razmišljanja i istraživanja. Kasniji naponi drugih stručnjaka sve do danas nisu urodili konkretnim plodom u ovom pravcu, no nesumnjivo su dali poticaj konačnoj objavi teksta u obje inačice, u izvornoj latinskoj i u stoljeće kasnije nastaloj talijanskoj. Značajno je da su priređivači kao završni poticaj za svoj napor izdvojili upravo raniju objavu djela *Obsidio*

Jadrensis, u kojemu se zrcali drukčija istina od one koju donosi *Cronica Jadretina*. Time se ističe važnost objektivnosti u sagledavanju i konačnoj ocjeni povijesnih zbivanja.

Uvodnu raspravu obilježavaju dva istraživačka pravca: razmatranje povijesnih okolnosti u kojima je do zadarske bune došlo (osobito s obzirom na prilike unutar Ugarsko-hrvatskog kraljevstva i interese hrvatskih velikaša) i traganje za identitetom autora djela (pri čemu je mnogo pažnje poklonjeno postupnom razvitku historiografske kulture unutar mletačke javne uprave općenito). Od dolaska Anžvinaca na vlast do otvorenih neprijateljstava s Mlečanima u Dalmaciji, koja su nakon mnogih preokreta završila mletačkim trijumfalnim povratkom poslije 1409. krećemo se cijelom šumom činjenica. Autori nas kroz nju vode sigurnom rukom, s osobitim naglaskom na uspon i pad rodova Šubića i Nelipića. Ipak, faktografijom se koriste ne samo da bi pojasnili političke odnose među zainteresiranim stranama u vrijeme središnjeg događaja kojim se *Cronica Jadretina* bavi, nego i da bi se upustili u šira tumačenja mletačkih postupaka. Posve je opravdana uporaba pojma "mletačka ideologija", ma koliko da se i sami terminološki od toga donekle ograđuju, tvrdeći da je uobičajeno govoriti o "ideologijama" kao izrazu tek od vremena Francuske revolucije. U tom su smislu podržali i ranije navode Tomislava Raukara, koji je u svojim recentnim raspravama o Dalmaciji i Veneciji u kasnom srednjem vijeku upozorio na mletačke progone zadarskog patricijata, potaknute više ideološkim i političkim, nego strateškim i vojnim ciljevima. Pišući o opsadi Zadra i mukama od gladi koje je stanovništvo pretrpjelo, nepoznati je mletački kroničar naglasio dvojstvo između patricija i puka: tvrdoglavi patricijat istrajavao je u produžetku uzaludnog otpora i rasipanju života, unatoč jasnom protivljenju puka, koje je dolazilo do izražaja i kroz otvorene pobune i neposluh prirodnim gospodarima. To je pak posebno naglašeno kao kontrast pobuni samih Zadrana protiv svojih "prirodnih gospodara", Mlečana.

Moralni su elementi višestruko istaknuti u tekstu. Pored brojnih biblijskih citata, koji obilježavaju cijelo djelo, mletačkim se neprijateljima

često predbacuju nemoral, pohlepa, vjerolomstvo i na kraju prevrtljivost kada su, suočeni s bezizlaznom situacijom, morali pristati na bezuvjetnu predaju i zatražiti milost pobjednika, jamčeći ispunjavanje svih nametnutih zahtjeva glavama pedeset uglednih građana, svojih talaca koje su bili dužni poslati u Veneciju. Ovakav je rasplet prikazan kao posve prirodan s obzirom na razvitak događaja, ali iz njega ipak ne možemo naslutiti da je tekst imao dodatnu svrhu kao teološko-ćudoredna opomena svima koji se usprotive blagoj vlasti jednog gospodara, nego ga doživljavamo isključivo kao spomenik mletačkoj političkoj i vojnoj moći.

S obzirom na jezik, stil i sadržaj djela, bilo je logično potražiti njegova samozatajnog autora među svjetovnjacima (a ne klericima), i to među osobama koje su se u to vrijeme isticale u notarskoj službi u Veneciji. Kronološkim je redom ustanovljeno da je *Cronica Jadretina* napisana prije Zadarskog mira 1358, kada se Mletačka Republika morala privremeno odreći cijele Dalmacije, pa je jasno da je nastala u godinama neposredno nakon zbivanja kojima se bavi. Među pretpostavljenim autorima dosad su, bez čvršćih dokaza, u znatnosti bila istaknuta imena dvojice mletačkih kancelara, Benintendija de' Ravagnanija (1317/18-1365) i Rafaina de' Caresinija (1314-1390). Iako priređivači ovog izdanja ne bacaju konačno svjetlo na ovu tematiku i ne daju ime pretpostavljenog autora, ipak s više argumenata osporavaju dosad predložena rješenja i ističu žive opise bitaka i drugih tegoba s terena (od nestašice hrane u opsjednutom gradu do privremene nestašice vode u mletačkom taboru). Time se ukazuje da je autor kronike bio očevidac koji je neposredno pratio zbivanja, možda osobno zadužen za vođenje zapisa o opskrbi trupa, pa je kasnije svoje bilješke književno obradio i iznio ih u obliku kronike.

Među mletačkim kroničarima istaknuto je i ime tadašnjeg dužda Andree Dandola, što dovoljno govori o ugledu koji je ova historiografska vrsta uživala u drevnoj Gospodarici Jadrana. Dok je historiografski osvrt stoga opravdano došao na prvo mjesto u uvodnoj raspravi, s dosta je brige obrađen i filološki dio posla. Iznosena je, prije svega, potanka kodikološka i paleografska

analiza rukopisa, čiji se prijepis iz 19. stoljeća čuva i u Arhivu HAZU u Zagrebu. Rukopis latinskog teksta, po kojemu je priređeno ovo izdanje, pohranjen je u knjižnici Marciana u Veneciji i procijenjeno je da je riječ o prijepisu s kraja 15. ili početka 16. stoljeća. Kasnije nastao talijanski prijevod potječe pak iz zasebnog rukopisa, danas također pohranjenog u knjižnici Marciana. On je dio velike "Kronike plemenitoga grada Venecije" koja prati razdoblje od mitskih početaka grada s laguna pa do sredine 15. stoljeća i dugo je bila poznata pod netočnim imenom *Chronica Zancaruola*, po imenu plemića Gaspara Zancaruole (1484-1524) kojemu je neopravdano pripisivano autorstvo. Priređivači ovog izdanja upozorili su na mjestimične netočnosti i nedosljednosti talijanskog prijevoda, u kojemu su ispušteni dijelovi latinskog izvornika. Ipak, ocijenjeno je da je novi talijanski prijevod nepotreban, pa je čitateljima ponuđen samo iscrpan pregled sadržaja ukupno 41 poglavlja, na koliko je raspoređen latinski tekst od 24 lista i gotovo upola manje talijanskih listova, pri čemu je razlika nastala zbog znatno većih dimenzija listova na talijanskome.

Opsegom nevelik tekst djela *Cronica Jadretina* završava kasnije dodanim epitaforom u čast Pietra Civrana, glavnog zapovjednika mletačke mornarice i jednog od ljudi koji su odigrali ključnu ulogu u gušenju zadarske pobune, te ukazom dužda Andree Dandola, koji je 11. travnja 1346. formalno postavio Civrana na tu funkciju. Zamisljen kao barem skroman spomenik mletačkoj vojnoj i političkoj moći, rad je na taj način posve primjereno zaokružen iz perspektive Veneciji odana notara koji ga je napisao, dijelom i kao osobno svjedočanstvo o jednom tragičnom sukobu. Primjerno opremljeno trima odgovarajućim kazalima, s imenima ljudi, mjesta i važnijih pojmova, ovo je izdanje popunilo veliku prazninu u historiografiji, koja se osjećala i s jedne i s druge jadranske obale. Zato valja očekivati da će posve ispuniti svoju svrhu, potičući istraživače da razriješe preostale činjenične dvojbe, kao i da donesu neke nove zaključke promatrajući našu prošlost iz perspektive jednog "tradicionalnog neprijatelja".

Relja Seferović